

ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΣΤΟΝ 21^ο ΑΙΩΝΑ^{*}

του Νέστορα Ε. Κουράκη
Καθηγητή Νομικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών

Με την εργασία αυτή θα επιχειρήσω να δώσω σύντομες απαντήσεις σε δύο βασικά ερωτήματα, που σχετίζονται με τις τάσεις του εγκλήματος ως αντικείμενου μελέτης των εγκληματολογικών επιστημών στο πλαίσιο του 21^{ου} αιώνα.

Το πρώτο ερώτημα: Ποιες είναι οι τάσεις και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εγκλήματος στον 21^ο αιώνα;

Εν πρώτοις, το σύγχρονο έγκλημα τείνει να γίνει ολοένα και περισσότερο *οργανωμένο και παγκοσμιοποιημένο*. Οι δράστες του έχουν έτσι το έγκλημα ως κύρια ή και αποκλειστική δραστηριότητα, ενεργούν με σκοπό την επίτευξη μεγάλου οικονομικού οφέλους, έχουν ιεραρχική διάρθρωση, διαμοιράζουν περιοχές ή / και εγκληματικά αντικείμενα σε σφαίρες αποκλειστικής επιρροής, αναπτύσσουν στενές διασυνδέσεις με τον κρατικό μηχανισμό (διαφθορά) αλλά και με εγκληματικά κέντρα της αλλοδαπής, και, τέλος, χρησιμοποιούν βία, αλλ' εφόσον αυτό καθίσταται πράγματι αναγκαίο. Στις δραστηριότητές τους αυτές, οι οργανωμένοι εγκληματίες διευκολύνονται από τη βαθμιαία κατάργηση των συνόρων και την άνετη πλέον μετακίνηση ανθρώπων, κεφαλαίων και αγαθών ανά την υφήλιο. Επίσης οι ενλόγω εγκληματίες εκμεταλλεύονται έντεχνα τα οξύτατα οικονομικά προβλήματα που

* Πρώτη δημοσίευση: περ. Ποινικός Λόγος, 2001, 801-803. Διατηρείται η δομή του προφορικού λόγου της ομιλίας και παρατίθενται μόνον ορισμένες εντελώς στοιχειώδεις παραπομπές σε εργασίες του γράφοντος, προς περαιτέρω ενημέρωση του αναγνώστη.

αντιμετωπίζουν οι χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού και οι αναπτυσσόμενες χώρες, των οποίων οι κάτοικοι αναγκάζονται να καταφεύγουν, για λόγους αυτοσυντήρησης, στην παραγωγή ή / και προώθηση αντικειμένων που εξυπηρετούν τους σκοπούς τού οργανωμένου εγκλήματος, όπως π.χ. τα ναρκωτικά. Τέλος, οι δραστηριότητες αυτών των εγκληματιών βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στην εκτεταμένη διαφθορά ή διαπλοκή που χαρακτηρίζει ορισμένες χώρες, ενώ ταυτόχρονα γίνεται από αυτούς και πλήρης αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας ηλεκτρονικού ή άλλου τύπου, π.χ. χρησιμοποίηση υπερσύγχρονων ταχύπλοων σκαφών για τη διακίνηση ναρκωτικών και όπλων. Η σύγχρονη τεχνολογία χρησιμοποιείται επίσης κατά αριστοτεχνικό τρόπο και από τους σύγχρονους *δράστες τρομοκρατικών ενεργειών*, οι οποίοι προχωρούν στην πραγμάτωση των όποιων ιδεολογικών τους επιδιώξεων εκμεταλλευόμενοι (εις βάρος αθώων, συνήθως, πολιτών) το κλίμα δυσφορίας που ενίοτε επικρατεί στους λαούς από την ύπαρξη μιας μόνο μη ελεγχόμενης υπερδύναμης και μιας ωφελιμιστικά διαρθρωμένης παγκοσμιοποίησης¹.

Ακόμη όμως και όταν το έγκλημα δεν αποτελεί αυτοσκοπό και δεν είναι οργανωμένο σε στυλ Μαφίας, κύριο χαρακτηριστικό του στις περισσότερες περιπτώσεις είναι πάντως η επιδίωξη μεγάλου οικονομικού οφέλους, έστω και αν αυτό χρειασθεί να γίνει με παραπλάνηση του κοινού (π.χ. χρηματιστηριακή απάτη, απάτη εις βάρος καταναλωτών) ή και με πρόκληση εκτεταμένης βλάβης εις βάρος των κοινών αγαθών (π.χ. μόλυνση περιβάλλοντος). Πρόκειται εδώ για το λεγόμενο *οικονομικό έγκλημα*, του οποίου άλλες χαρακτηριστικές περιπτώσεις στην εποχή μας είναι η χρησιμοποίηση εξελιγμένων μεθόδων προς αποφυγή πληρωμής φόρων (π.χ. με χρησιμοποίηση υπεράκτιων - εξωχώριων εταιρειών της αλλοδαπής), η παράνομη λήψη επιχορηγήσεων και επιδοτήσεων

¹ Για το θέμα του οργανωμένου εγκλήματος βλ. εκτενέστερα και την εργασία μου στην «Ποινική Δικαιοσύνη», 1999, 1017-1026.

από κοινοτικά κονδύλια («ευρωπαϊκές»), οι μεθοδευμένες τελωνειακές παραβάσεις κ.λπ.².

Στον αντίποδα αυτών των σύγχρονων μορφών εγκλήματος βρίσκεται η *παραβατικότητα των ανηλίκων και των νέων ιδίως ανθρώπων*, οι οποίοι συχνά γίνονται «επαναστάτες χωρίς αιτία» και καταφεύγουν στην τυφλή βία απλώς και μόνο για να εκδηλώσουν έτσι την αποδοκιμασία τους, έστω και υποσυνείδητα, απέναντι σε μια κοινωνία που δεν τους εκφράζει και που δεν καλύπτει τα όράματά τους για ένα καλύτερο κόσμο. Πράξεις βανδαλισμού και χουλιγκανισμού, αλλ' ακόμη και πράξεις της λεγόμενης «πολιτικής ανυπακοής» (civil disobedience) τροφοδοτούνται αλλά και ενεργοποιούνται συνήθως από τη δυσλειτουργία θεσμών, όπως η οικογένεια, το σχολείο και η αγορά εργασίας (με το φάσμα ανεργίας που πλανάται επάνω της). Επίσης οι παραβατικές αυτές μορφές συμπεριφοράς πιστεύω ότι σχετίζονται άμεσα και με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, στο μέτρο που αυτό παρέχει περιορισμένες μόνο δυνατότητες αυτόνομης σκέψης, έκφρασης στοχασμών και πολιτικής επικοινωνίας, ενόψει και της απόλυτης κυριαρχίας των διαπλεκομένων μέσων ενημέρωσης στη σύγχρονη ζωή³.

Το δεύτερο ερώτημα: *Πώς μπορεί να αντιμετωπισθεί η διαγραφόμενη κατάσταση και ιδίως πώς μπορούν να εισφέρουν στην αντιμετώπιση της κατάστασης οι εγκληματολογικές επιστήμες;*

Εάν θελήσει κανείς να προεκτείνει σε βάθος χρόνου τα προβλήματα που μόλις περιέγραψα, θα διαπιστώσει, πιστεύω, ότι η κατάσταση κάθε άλλο παρά μπορεί εύκολα να βελτιωθεί, αφού κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε μια μεγαλύτερη θωράκιση της κοινωνίας μας με αρχές όπως ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, και μια δραστική μείωση της φτώχειας, της ανισοκατανομής

² Για τη φαινομενολογία του οικονομικού εγκλήματος στη σύγχρονη Ελλάδα βλ. και τη μελέτη μου στην «Ποινική Δικαιοσύνη» 2000, 644-654.

³ Πρβλ. σχτ. τη μονογραφία μου με τίτλο «Εφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία», Αθήνα: Α.Ν. Σάκκουλας, 1999.

πλούτου και της διαφθοράς στις επιμέρους χώρες, πράγμα για το οποίο σήμερα οι πιθανότητες εμφανίζονται ιδιαίτερα περιορισμένες. Ωστόσο, οι εγκληματολογικές επιστήμες θα μπορούσαν, πιστεύω, να διαδραματίσουν και εδώ ένα σημαντικό ρόλο στη σχετική, έστω, μείωση του αυξητικού ρυθμού της εγκληματικότητας μέσα από τη λήψη ορισμένων αναγκαίων μέτρων.

Βασική και αυτονόητη προϋπόθεση για τη λήψη αυτών των μέτρων είναι η ακριβής και εις βάθος *διάγνωση της κατάστασης* όσον αφορά την έκταση της εγκληματικότητας, τους παράγοντες που την επηρεάζουν και τις ποιοτικές διαφοροποιήσεις στους κόλπους της. Επομένως η προσέγγιση δεν αρκεί να είναι προσανατολισμένη ούτε αποκλειστικά στους παράγοντες που φαίνεται ότι ευνοούν τη διάπραξη εγκλημάτων, όπως πρέσβευαν οι παλαιοί εγκληματολόγοι, ούτε αντίθετα στη στείρα κριτική και αμφισβήτηση της προσέγγισης αυτής, όπως υπεστήριζαν κατά καιρούς ορισμένοι νεότεροι και πολιτικά στρατευμένοι εγκληματολόγοι, ούτε τέλος στην απλή ενασχόληση με τα τρέχοντα προβλήματα της εγκληματικότητας, όπως γίνεται από εκπροσώπους της λεγόμενης «διαχειριστικής εγκληματολογίας». Αντίθετα, η προσέγγιση της εγκληματολογικής επιστήμης στα προβλήματα της εποχής μας θα πρέπει να έχει πιστεύω ένα συνθετικό, «ολιστικό» χαρακτήρα και να επιδιώκει τη μελέτη του πολυσύνθετου εγκληματικού φαινομένου από όλες τις πλευρές του, με αξιοποίηση όλων των θεωρητικών προσεγγίσεων και με προσεκτικό έλεγχο των εγκληματολογικών εκείνων προτάσεων που παρέχουν εγγυήσεις για μείωση της εγκληματικότητας⁴.

Πέρα όμως από την απροκατάληπτη και σφαιρική διάγνωση του εγκληματικού φαινομένου, εξίσου σημαντική είναι και η ουσιαστική *αντιμετώπιση* αυτού του φαινομένου. Για την επίτευξη αυτού του στόχου απαραίτητη είναι, βέβαια, η αρμονική σύμπραξη και συνεργασία των αρμόδιων οργάνων της Πολιτείας με την τοπική αυτοδιοίκηση, τις μη κυβερνητικές

⁴ Πρβλ. διεξοδικότερα την εργασία μου «Οι σύγχρονες προοπτικές της εγκληματολογίας» στον «Αρμενόπουλο» ΛΗ΄ 1985, 924-928.

οργανώσεις και τους πολίτες, ώστε μέσα στο πλαίσιο ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος αντεγκληματικής στρατηγικής να χτυπηθούν σε επίπεδο πρόληψης οι κοινωνικοί εκείνοι και οικονομικοί παράγοντες που εξωθούν στον κοινωνικό αποκλεισμό και την εγκληματικότητα. Παράλληλα, απαραίτητη είναι και η λήψη μέτρων περιστασιακής πρόληψης και καταστολής, με έμφαση στην υπεύθυνη ενημέρωση των πολιτών, στην ταχεία εκδίκαση των υποθέσεων, στην αξιοποίηση της νέας τεχνολογίας (π.χ. εξετάσεις D.N.A.) και στη διακρατική / διεθνή δικαστική συνεργασία (π.χ. μέσω της Eurojust)⁵. Αιχμή του δόρατος θα πρέπει, εδώ, να είναι η αυστηρή τιμώρηση του οργανωμένου ή / και ειδικού εγκληματία, αλλά και η λήψη μέτρων για αποσυμφόρηση της ποινικής ύλης και για εξωδικαστηριακή αντιμετώπιση ως προς αδικήματα ήσσονος σημασίας, δηλ. ως προς αδικήματα που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε «μη γνήσιες ποινικές παραβάσεις». Αυτονόητο είναι ότι τα μέτρα αυτά θα πρέπει να έχουν ως θεμέλιο τη νομιμότητα, τις διεθνείς ή διακρατικές συμβάσεις και τις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματός μας, όπως είναι ιδίως οι αρχές της αξίας του ανθρώπου, της αναγκαιότητας και της αναλογίας των ποινικών κυρώσεων. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει, πιστεύω, να επιδιωχθεί, τόσο σε νομοθετικό, όσο επίσης σε δικαστικό και ερμηνευτικό επίπεδο, η χρυσή εκείνη τομή που εναρμονίζει την ανάγκη για αποτελεσματικότητα του νόμου με την ανάγκη για προστασία των δικαιωμάτων δράστη και θύματος ως φορέων ανθρώπινης αξίας, κατά την έννοια του ά. 5§1 Συντάγματος.

⁵ Πρβλ. και τις αναπτύξεις μου στη μελέτη «Έκθεση για την εξέλιξη της εγκληματικότητας στη σημερινή Ελλάδα», περ. «Ποινική Δικαιοσύνη» 1998, 239-248 και 1999, 1036-1041.